

กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์เด็กในหนังสือเรียนรายวิชา
พื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที่
ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

Language Strategies to Children's Ideology in Thai
Language Textbooks in Elementary Level

อัญสุรีย์ เทพสุธรรม^{1*} เอี่ยมพร ทิพย์เดช¹ และ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์¹

Ansuree Thepsutham^{1*}, Uamporn Thipdet¹ and Premvit Vivattanaseth¹

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

¹ School of Liberal Arts University of Phayao, Phayao 56000

*Corresponding author: aon_zent@hotmail.com

Received: September 25, 2021; Revised: November 17, 2021; Accepted: November 17, 2021

บทคัดย่อ

ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที่ ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นแบบเรียนที่มุ่งสื่อความคิดและภาพลักษณ์ของเด็กที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ควรค่าแก่การปฏิบัติตามอันจะนำไปสู่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและพลเมืองที่ดีของประเทศไทย มี 3 ประการคือ 1) เด็กดี คือสมาชิกที่ดีของสังคมและเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย 2) เด็กดีเป็นสิ่งที่พึงประสงค์และเด็กไม่เป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ 3) ลักษณะพฤติกรรมของเด็กดีเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติและลักษณะพฤติกรรมของเด็กไม่ดีไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งการนำเสนอความคิดและภาพลักษณ์ดังกล่าวมีกลวิธีทางภาษา 8 กลวิธี ประกอบด้วย กลวิธีการเลือกใช้คำศัพท์ กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่ กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผล

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “อุดมการณ์ในแบบเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษา”

กลวิธีการใช้กลวิธีเชิงวาทศิลป์ กลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย และกลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง ซึ่งกลวิธีทางภาษาดังกล่าว สื่อถึงอุดมการณ์เด็กดีและเด็กไม่ดีได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: กลวิธีทางภาษา อุดมการณ์เด็ก หนังสือเรียน

Abstract

The textbook of basic Thai language elementary level According to the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551. It is a model that aims to convey the ideas and images of children with desirable characteristics. It is worth following which will lead to being a good people of society and a good citizen of the country. There are 3 things, good children are good people of society and good citizens of the country, good children are desirable and bad children are undesirable, and behavioral characteristics of good children should be done and behavioral characteristics of bad children should not be done. There are 8 linguistic strategies for presenting ideas and images, consisting of: Lexical choices, Modality, Referencing, Reasoning, Rhetorical, Presupposition, Multivoicedness and Topics. Which such linguistic strategies, clearly conveys the ideals of the good children and bad children.

Keywords: Language Strategies, Children's Ideals, Textbooks

บทนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 4-6 เป็นเอกสารทางวิชาการประเภทแบบเรียนที่มุ่งถ่ายทอดความรู้ทางภาษาไทยให้แก่ผู้เรียน โดยสำนักงานคณะกรรมการขั้นพื้นฐานได้อนุญาตให้บังคับใช้เป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีจุดมุ่งหวังตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในอันที่จะให้ผู้เรียนในระบบการศึกษาของรัฐเติบโตเป็นเยาวชนหรือพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตามที่สูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ หนังสือเรียนดังกล่าวจึงเป็นสื่อหรือเครื่องมือที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งนับเป็นอุดมการณ์ที่กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหวังให้เกิดแก่ผู้เรียนทุกคน

อุดมการณ์ (Ideology) นับเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิด ความเชื่อ อย่างมีเหตุผลของมนุษย์ อันจะนำไปสู่สังคมที่เป็นระบบและมีสัมพันธภาพ โดยมีการกำหนดพฤติกรรม การกระทำ รวมไปถึงการใช้ภาษาของคนในสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ดังที่ สมเกียรติ วันทะนะ (2544) กล่าวไว้ ดังนั้นหากจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ชั้นปีที่ 4-6 กับความเป็นอุดมการณ์นั้นก็จะต้องเห็นความเชื่อมโยงระหว่างวาทกรรมที่ถูกผลิตโดยรัฐและอำนาจในการบังคับใช้เป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะมีหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์ให้เด็กเป็นไปตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่รัฐต้องการ

ในการปลูกฝังอุดมการณ์ให้แก่เยาวชนนั้น สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2553) ได้กล่าวว่า เด็กวัยเรียน เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ทางสังคม มีการพัฒนาทางด้านความคิดเชิงวิเคราะห์ อย่างมีเหตุผลแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ในทุกด้านเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งสำหรับประเทศชาติและเป็นรากฐานทางสังคมเด็กวัยนี้จึงเหมาะแก่การปลูกฝังอุดมการณ์เป็นอย่างมาก

ภาพที่ 1 กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ของ Norman Fairclough
ที่มา: (Norman Fairclough, 1995)

การสร้างอุดมการณ์เด็กจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างอิทธิพล ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเด็กผ่านภาษาโดยมีการประกอบสร้างทางวาทกรรมผ่านกลวิธีทาง ภาษา อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่ออุดมการณ์โดยใช้หนังสือเรียนเป็นตัวบท (Text) ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ถึงกลวิธีทางภาษาที่ประกอบขึ้นมาเป็นวาทกรรมชุดต่าง ๆ โดยอาศัยแนวคิด วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือกรอบการวิเคราะห์วาทกรรม เชิงวิพากษ์ 3 มิติของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ ระหว่างกลวิธีทางภาษากับอุดมการณ์เด็กในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยชุดภาษา เพื่อชีวิต ภาษาพาทีระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 พบว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดอุดมการณ์ให้แก่เด็ก ซึ่งปรากฏอยู่ใน หนังสือเรียนดังกล่าว มี 8 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีการใช้คำศัพท์ กลวิธีการใช้คำแสดง ทศณภาวะ กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่ กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผล กลวิธีการใช้กลวิธี เชิงวาทศิลป์ กลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย และ กลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง ซึ่งกลวิธีดังกล่าวมีลักษณะของการประกอบสร้าง ดังนี้

1. กลวิธีในการเลือกใช้คำศัพท์

กลวิธีในการเลือกใช้คำศัพท์ (Lexical choices) คือการสื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ ของผู้ส่งสาร เพื่อสื่อความหมาย (จันทิมา อังคพนชกิจ, 2562) การเลือกใช้คำศัพท์เป็นสิ่งหนึ่ง ที่แสดงออกถึงอุดมการณ์ในวาทกรรมที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจน การสื่ออุดมการณ์เกี่ยวกับ เด็ก จึงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ กลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อ กลวิธีการใช้คำกริยาและ กริยารวลี

1.1 กลวิธีในการใช้ชื่อและการเรียกชื่อ

จากการศึกษาข้อมูลในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับประถมศึกษาตอนปลาย พบมีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายถึงการกระทำ พฤติกรรมและลักษณะนิสัยบางประการเพื่อสื่อให้เห็นถึงคุณค่าและการลดคุณค่าของ พฤติกรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองแนวคิดที่อาจจะแฝงไปด้วยทัศนคติและความคิดทาง สังคมบางอย่างเกี่ยวกับเด็ก

1.1.1 กลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กดี

กลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กดีในหนังสือเรียนพบว่า เด็กดี เด็กมีมารยาทเด็กเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพื่อสื่อถึงภาพของเด็กดี ดังตัวอย่าง

“ครูรู้ว่าเป็นภาระหนักของว่าน แต่ครูดูแลว่าว่านทำได้ เพราะ
ว่านเป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว แต่ถ้าว่านทำไม่ได้ก็ไม่
เป็นไรนะ ครูจะลงคุยกับคนอื่นดู” มีหรือครับที่ผมจะปล่อยโอกาสนี้
ในเมื่อคุณครูท่านเห็นรูปทองของผมแล้วต้องบอกว่างานนี้ทุ่มสุดตัว

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 176)

ใบบัวเป็นเด็กที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ใบบัว
มักให้รถจอดรับเพื่อน ๆ ไปโรงเรียนด้วยกันถ้าเห็นเดินอยู่ริมถนน

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 145)

เด็กดีมีมารยาท

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 258)

จากตัวอย่างข้างต้นมีกลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กดีด้วยคำว่า “เด็กดีมีมารยาท” คือเด็กที่รู้จักสามัคยารวระ กาลเทศะ รู้จักเคารพผู้ใหญ่รวมถึงผู้อื่น และคำว่า “เด็กเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่” คือเด็กที่ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความจริงใจไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนแต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน เสียสละ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติ เพื่อร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

ทั้งนี้คำเรียกชื่อเด็กดีที่หนังสือเรียนต้องการสื่อเน้นเป็นการชี้แนะให้ผู้อ่านประพฤติปฏิบัติตามเด็กดีเพื่อมุ่งหวังให้เป็นเยาวชนพลเมืองที่ดีสู่สังคมด้วยกระทำที่ดีงามทั้งด้วยกาย วาจา และใจ

1.1.2 กลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กไม่ดี

กลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กไม่ดีในหนังสือเรียนพบคำว่า เด็กใจแตก เด็กดื้อ และเด็กอันธพาล คำเรียกเหล่านี้ล้วนมีความหมายพฤติกรรมของเด็กไม่ดี ดังตัวอย่าง

อนิจจา! พี่ชายที่แสนดีของจันทน์หายไปไหน เหลือแต่**อันธพาล**
ที่ข่มขู่จะเอาชีวิต

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 240)

เกี้ยวใจแตกมาตั้งแต่ ยังไม่มี คำนำหน้าว่านางสาว

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 214)

น้ำอ้อยก็ดื้อตาใส ไม่สนใจคำพูดเหล่านั้น แม้จะยกตัวอย่าง
เกี้ยวลูกบ้านวลเพื่อบ้านมาเตือนติ น้ำอ้อยก็ทำหูทวนลม

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 214)

จากตัวอย่างข้างต้นมีกลวิธีการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเด็กไม่ดีด้วยคำว่า “เด็กใจแตก” ซึ่งหมายถึงเด็กที่มีพฤติกรรมออกนอกกลุ่มนอกทาง ติดเที่ยว ติดผู้ชาย ไม่ยอมไปโรงเรียนหนีออกจากบ้าน ท้องก่อนวัยอันควร โดยพฤติกรรมดังกล่าวเป็นประเพณีในทางที่ผิด เด็กใจแตกนั้นจึงถือเป็นเด็กไม่ดีที่หนังสือเรียนสื่อ คำว่า “เด็กดื้อ” หมายถึงเด็กที่ต่อต้านทางด้านความคิด ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อแสดงความเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดที่ผิดไปจากคำสั่งสอน และคำว่า “เด็กอันธพาล” หมายถึงเด็กที่ทำตัวระรานเด็กเกร เด็กไม่รู้ผิดชอบชั่วดี เด็กเหล่านี้อาจจะส่งผลเสียเป็นภัยต่อสังคมในภายภาคหน้า

ทั้งนี้คำเรียกชื่อเด็กไม่ดีที่หนังสือเรียนต้องการสื่อเพื่อผู้อ่าน (ผู้เรียน) หลีกเลียงและไม่ควรประพฤติปฏิบัติตามพฤติกรรมไม่ดีเหล่านั้นเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชนที่ดีสู่สังคม

1.2 กลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลี

จากการศึกษาข้อมูลในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับประถมศึกษาตอนปลาย พบมีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่มีความสัมพันธ์กับรูปที่อ้างอิงบุคคล ซึ่งมีความสำคัญในแง่ที่สามารถใช้เป็นเครื่องบ่งชี้การกระทำทางสังคม ความคิด รวมทั้งทัศนคติของบุคคลในสังคมที่มีต่อเด็กทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี

1.2.1 กลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กดี

กลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กดี ถือเป็นการกระทำพฤติกรรมรวมไปถึงความคิดของเด็กที่มีความประพฤติในทางที่ดี เช่น รู้จักการออม อยากรับแทนพระคุณ เป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมเหล่านี้มุ่งสื่อภาพของเด็กดี ดังตัวอย่าง

ทั้งพ่อและแม่ชื่นชมที่อ้อมรู้จักการออม

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 23)

ลูกอยากตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกมาด้วยความเห็น้อยยาก

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 27)

“ครูรู้ว่าเป็นภาระหนักของว่าน แต่ครูดูแลว่าว่านทำได้ เพราะว่าเป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว แต่ถ้าว่านทำไม่ได้ก็ไม่ใช่ไรนะ ครูจะลองคุยกับคนอื่นดู” มีหรือครับที่ผมจะปล่อยโอกาสนี้ ในเมื่อคุณครูท่านเห็นรูปทองของผมแล้วต้องบอกว่างานนี้ทุ่มสุดตัว

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 176)

“ภาณูก็เป็นอย่างนี้แหละชอบช่วยเหลือทุกคน ไม่ใช่เฉพาะ
แต่ครูเท่านั้น ขนาดหมาอนดิน เพราะกระดูกติดคอภาณูยังอึดไปหา
หมอละเลย”

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 60)

จากตัวอย่างข้างต้นมีกลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กในด้านดี หรือแบ่งบงกทางด้านพฤติกรรมและการกระทำของเด็ก ได้แก่ “รู้จักการออม” เป็นพฤติกรรมของเด็กที่รู้จักการอดออมเก็บหอมรอมริบใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยใช้จ่ายอย่างเหมาะสม และสมควร “อยากตอบแทนพระคุณ” เป็นพฤติกรรมของเด็กกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนพระคุณบุญการริ้วมไปถึงผู้ที่มีพระคุณซึ่งเด็กเหล่านี้ย่อมมีความคิดความรู้สึกในทางที่ดี “เป็นเด็กดี มีน้ำใจชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว” และ “ชอบช่วยเหลือทุกคน” เป็นพฤติกรรมของเด็กที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ มีเมตตาต่อผู้อื่น รวมทั้ง สรรพสัตว์ การช่วยเหลือตนเองเป็นการเอาตัวรอดไม่เป็นภาระของครอบครัวและสังคม การที่เป็นเด็กมีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น ถือเป็นเด็กดี ทั้งนี้ตัวอย่างการใช้คำกริยาและกริยาวลีดังกล่าวล้วนเป็นพฤติกรรมในทางที่ดีของเด็กที่หนังสือเรียนมุ่งสื่อให้อ่านมีพฤติกรรมและควรปฏิบัติตามหนังสือเรียน เพื่อมุ่งหวังให้อ่านเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ

1.2.2 กลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กไม่ดี

กลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กไม่ดี ถือเป็นการกระทำพฤติกรรมรวมถึงความคิดของเด็กที่มีความประพฤตินทางที่ไม่ดี เช่น ไม่ทำงานทำการ ทำตัวเป็นอันธพาล ลักเล็กขโมย พุดเรื่องไร้สาระ หนีโรงเรียน หนีออกจากบ้าน เที่ยวผับ สอบไม่ผ่าน ออกจากโรงเรียน และเสพยา ดังตัวอย่าง

เจ้ามอดไม่ทำงานทำการ ทำตัวเป็นอันธพาล ลักเล็กขโมย
น้อย ตำรวจกำลังจับตาอยู่

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 239)

เกี้ยวเป็นลูกสาวคนโต เกี้ยวตัวสูงใหญ่เกินอายุ หน้าตาสะสวย แต่งตัวเก่งเกี้ยวใจแตกมาตั้งแต่ยังไม่มี คำนำหน้าว่านางสาว ตามีไว้ดูโทรทัศน์ ปากมีไว้กินและ**พูดเรื่องไร้สาระ** หูมีไว้แนบกับโทรศัพท์มือถือ แทบไม่เคยห่าง ตอนกลางวัน เกี้ยว**หนีโรงเรียน**ไปเที่ยวตามศูนย์การค้า กลางดึกก็**หนีออกจากบ้านไปเที่ยวผับ**

ผลการเรียนของเกี้ยวตกต่ำ **สอบไม่ผ่าน** ประกอบกับไม่มีจิตใจเรียนต่อเพราะเกี้ยวกำลังหลงใหลเพื่อนชายมากหน้าหลายตา สุดท้ายเกี้ยวต้อง**ออกจากโรงเรียน**

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 214)

“เด็กพวกนั้นเขาคุยกันว่า เขาอยากลิ้มที่ถูกพ่อตำ ถูกแม่ตี ถูกพี่ บ้า น้า อา ว่าต่าง ๆ นานา ว่าเรียนก็ไม่เก่ง ไม่ขยัน แถมทำอะไรก็ไม่ถูกใจ จึงโดนตำเป็นประจำ พอได้มาสูด มาดม หรือมา**เสพยา**พวกนี้แล้ว ทำให้ลืม ๆ ไปได้”

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 236)

จากตัวอย่างข้างต้นมีกลวิธีการใช้คำกริยาและกริยาวลีที่สื่อถึงเด็กในด้านไม่ดีหรือด้านลบทางด้านพฤติกรรมและการกระทำของเด็ก ได้แก่ “ไม่ทำงานทำการ ทำตัวเป็นอันธพาล ลักเล็กขโมย” เป็นพฤติกรรมของเด็กที่ไม่ทำงาน ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน รวมถึงไม่ทำคุณประโยชน์ใดมีพฤติกรรมเกร ะรานผู้อื่น หยิบฉวยสิ่งของผู้อื่น เป็นของตนเพื่อผลประโยชน์ตนเองโดยการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม “พูดเรื่องไร้สาระ” เป็นพฤติกรรมการพูดของเด็กที่ไม่เป็นประโยชน์หรือพูดเหลวไหล “หนีโรงเรียน” และ “หนีออกจากบ้าน” เป็นพฤติกรรมของเด็กที่ไม่ตั้งใจเรียนโดดเรียน ละทิ้งหน้าที่ของตนเองและการหนีออกจากบ้านถือเป็นเด็กดื้อรั้นไม่เชื่อฟังพ่อแม่เพื่อที่จะไป “เที่ยวผับ” ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กเหตุจากเป็นแหล่งสถานที่ไม่เหมาะสำหรับเด็กเป็นสถานที่เด็กไม่ควรอยู่เพราะถือเป็นสถานบันเทิง ที่มีแหล่งมั่วสุมอบายมุขและผิดกฎหมาย รวมทั้ง “เสพยา” ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมในการเสพยาเสพติดเป็นภัยทางสังคมในปัจจุบันและส่งผลกระทบหลายด้านตามมา พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมเด็กไม่ดีดังกล่าวซึ่งส่งผลเสียคือการเรียนไม่จบ “สอบไม่ผ่าน” จนต้อง “ออกจากโรงเรียน” และทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอีกหลาย

ด้านตามมา ทั้งนี้ตัวอย่างการใช้คำกริยาและกริยาวลีดังกล่าวล้วนเป็นพฤติกรรมของเด็กในทางที่ไม่ดีที่หนังสือเรียนสื่อให้ผู้อ่านหลีกเลี่ยงและไม่ควรปฏิบัติเพื่อลดปัญหาทางสังคม

กลวิธีการเลือกใช้คำศัพท์ถือเป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งประกอบขึ้นเพื่อสร้างอุดมการณ์เด็กเมื่อคำศัพท์เหล่านี้ประกอบกับกลวิธีทางภาษาซึ่งถือเป็นการชักนำให้ผู้อ่านเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามที่หนังสือเรียนต้องการสื่อ

2. กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ

กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ (Modality) เป็นการใช้ถ้อยคำบางอย่างที่แสดงความคิดของผู้พูดหรือผู้เขียนอย่างเป็นเหตุและผลถึงความเป็นไปได้ตามความคิด ซึ่งเป็นตัวการสำคัญในการบ่งบอกตรรกะที่มากกว่าภาษาเกี่ยวกับการแสดงทัศนะของผู้พูดเพื่อประเมินความเป็นจริงของถ้อยคำ (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554) ทัศนภาวะยังเป็นการแสดงระดับของความเชื่อมั่นหรือการผูกมัดในประพจน์ โดยใช้รูปภาษาแบบต่าง ๆ จากการศึกษา พบมีการใช้คำแสดงทัศนภาวะเพื่อแสดงความผูกมัด ลักษณะของเด็กดีและเด็กไม่ดีเป็นสิ่ง “ต้อง, ควร” กระทำดังตัวอย่าง

“สิ่งแรกที่กริซ**ต้อง**ทำ คือ **ต้อง**วางแผนชีวิตของตนเอง การเป็นนักกีฬาที่ดีเหมือนการเป็นนักเรียนที่ดีเช่นกัน การบ้าน**ต้อง**ส่งงานที่รับมอบหมาย**ต้อง**เสร็จ รวมทั้งมีเวลาอ่านหนังสือทบทวนบทเรียนอีกด้วย”

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 130)

“น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่านะลูก เรา**ต้อง**ช่วยเหลือกัน ถ้าเราใจจิตใจดำ ไม่ช่วยเหลือใคร เราก็คงไม่มีเพื่อนเลย”

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 255)

“เด็กทุกคน**ต้อง**ช่วยเหลือตนเองได้”

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 18)

“เด็ก ๆ **ควร**แบ่งเวลาให้คอมพิวเตอร์และการออกกำลังกาย กลางแจ้งให้พอเหมาะสม จะทำให้มีสุขภาพดี”

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 142)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะเพื่อแสดงทัศนคติต่อการสื่อถึงลักษณะของเด็กที่แสดงออกมาด้วยการเลือกใช้คำทัศนภาวะ คำว่า “ต้อง” ร่วมกับวลี “วางแผนชีวิต, ช่วยเหลือกัน, ช่วยเหลือตนเอง” เพื่อแสดงให้เห็นว่าเด็กดีต้องรู้จักการวางแผนชีวิตทั้งมีความรับผิดชอบช่วยเหลือตนเอง และมีการใช้คำว่า “ควร” ร่วมกับวลี “แบ่งเวลา” เพื่อแสดงให้เห็นว่า เด็กดีควรใช้เวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุดและแบ่งเวลาให้เหมาะสม

กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะเพื่อสื่ออุดมการณ์เกี่ยวกับเด็กโดยสื่อความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะที่พึงประสงค์และลักษณะไม่พึงประสงค์ การแสดงทัศนภาวะเช่นนี้ปรากฏได้เฉพาะในวาทกรรมบางประเภทเท่านั้นซึ่งเป็นการชี้นำให้ผู้อ่านปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามลักษณะของเด็กดีและเด็กไม่ดี โดยอาศัยอำนาจของหนังสือเรียน เพื่อกำหนดกรอบการปฏิบัติตนให้ผู้อ่านนั้นปฏิบัติตามสอดคล้องกับภาพของเด็กดีและเด็กไม่ดีที่หนังสือเรียนได้สื่อ

3. กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่

กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่ (Referencing) เป็นการเลือกใช้คำที่มีความหมายอ้างถึงบุคคลต่าง ๆ ในสังคมซึ่งอาจเป็นสังคมจริงหรือสังคมที่ถูกสร้างขึ้นในเรื่องเล่า จากการศึกษาพบการอ้างส่วนใหญโดยเลือกใช้คำเพื่ออ้างถึงบุคคลในสังคมและคำที่มีความหมายอ้างถึงบุคคลทุก ๆ คนในสังคม เช่น “ทุกคน, พวกหนู” คำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายสื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมหรือบุคคลทุก ๆ คน ในสังคมที่มีพฤติกรรมและทัศนคติต่อลักษณะของเด็กไปในทิศทางเดียวกันซึ่งอันที่จริงแล้วทุกคนในสังคมอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น การอ้างถึงบุคคลในสังคมเช่นนี้จึงเป็นการเพิ่มน้ำหนักของความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตามและยอมรับลักษณะของเด็กตามที่หนังสือเรียนพยายามสร้างและสื่อไปยังผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

คนทุกคนต่างมีความคิดเป็นของตนเอง **ทุกคน**รู้ว่าจะต้อง
เลือกคนที่คิดดี ทำดี กล้าหาญ ซื่อสัตย์และเสียสละ มาเป็นประธาน
นักเรียน เงินไม่สามารถซื้อความคิดของพวกเขาได้

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 65)

เด็กทุกคนต้องช่วยเหลือตนเองได้

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 18)

“พวกหนู ๆ คงเห็นแล้วว่าเราทุกคนเกิดมาและเติบโตมาได้
ทั้งแม่ทั้งลุงและอาหะนุถนอมพวกหนูมาอย่างไร เพราะชีวิตเป็นของมี
ค่า ไม่ใช่ซื้อหากันได้ ดังนั้นพวกหนูต้องดูแลตัวเองให้มีชีวิตที่ดียิ่งขึ้น
ต่อไป”

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 144)

แม้พวกหนูยังเด็กก็รู้สึก
เราโชคดีที่เกิดเป็นคนไทย

พระคุณท่านจารึกเกินชานไข
ในสมัยพระองค์วงศ์จักรี

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 116)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการอ้างส่วนใหญ่โดยใช้คำว่า “ทุกคน” ร่วมกับ
“มีความคิดเป็นของตนเอง” เพื่อแสดงให้เห็นว่าเด็กส่วนใหญ่มีความคิดเป็นของตนเอง
ย่อมรู้ว่าสิ่งไหนดีหรือไม่ดีควรไม่ควร รู้จักเลือกและช่วยเหลือตนเองได้ การใช้คำว่า
“พวกหนู” ร่วมกับ “การดูแลตนเอง, การจงจักกักดี” แสดงว่าเด็กส่วนใหญ่ต้องเติบโตและ
ดูแลตนเองได้และเป็นคนดีทำประโยชน์แก่สังคมได้และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่เป็นการใช้คำศัพท์ประกอบกับคำหรือภาคแสดง เพื่อกล่าวถึง
การกระทำพฤติกรรมที่สะท้อนต่อลักษณะของเด็ก ซึ่งเป็นการอ้างบุคคลในสังคมเพื่อให้ผู้อ่าน
คล้อยตามลักษณะของคนดีที่หนังสือต้องการสื่อให้แก่ผู้อ่านปฏิบัติตามเพื่อมุ่งหวังให้เป็น
พลเมืองที่ดีของประเทศไทย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วเด็กทุกคนอาจไม่ได้เป็นแบบตัวอย่างที่
หนังสือเรียนต้องการกล่าวกวทุกคน แต่การใช้คำเพื่ออ้างถึงบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมเช่นนี้กลับทำ
ให้ผู้อ่านรับรู้ถึงภาพที่ต่างไปจากความจริงและเชื่อว่าลักษณะของเด็กดีที่หนังสือเรียนกล่าวกวถึง
เป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมปฏิบัติ กลวิธีนี้จึงสื่ออุดมการณ์เด็กในด้านความซื่อสัตย์สุจริต
การช่วยเหลือตนเองเพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตามลักษณะของคนดีที่หนังสือต้องการสื่อให้แก่ผู้อ่าน
ปฏิบัติตามเพื่อมุ่งหวังให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย เพื่อชี้ให้เห็นว่าบุคคลส่วนใหญ่
ในหนังสือปฏิบัติแล้วเกิดผลดีมาสู่ตนเอง

4. กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผล

กลวิธีประโยคแสดงเหตุผล (Reasoning) เป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งที่หนังสือเรียนทำให้ผู้อ่านคล้อยตามในลักษณะของเด็กดีและเด็กไม่ดี ด้วยลักษณะของประโยคแสดงเหตุผลที่ประกอบด้วยเนื้อความ 2 ความคิด คือ ส่วนที่มีความกล่าวถึงเหตุและส่วนที่กล่าวถึงผล จึงเอื้อให้หนังสือสามารถถ่ายทอดลักษณะของเด็กดีและเด็กไม่ดีที่หนังสือเรียนต้องการกล่าวไปสู่ผู้อ่านโดยส่วนของประโยคที่มีเนื้อความกล่าวถึงผลจะเป็นการแสดงถึงผลดีและผลเสียที่หนังสือเรียนต้องการเสนอ ซึ่งเป็นการทำให้ผู้อ่านเชื่อตามที่หนังสือเรียนต้องการ ดังตัวอย่าง

“ครูรู้ว่าเป็นภาระหนักของวุ่น แต่ครูดูแลว่าวุ่นทำได้ **เพราะ** วุ่นเป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว แต่ถ้าวุ่นทำไม่ได้ก็ไม่เป็นไรนะ ครูจะลงคุยกับคนอื่นดู”

มีหรือครับที่ผมจะปล่อยโอกาสนี้ ในเมื่อคุณครูท่านเห็นรูปทองของผมแล้ว ต้องบอกวุ่นนี้หุ่ที่สุดตัว

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 176)

“ผลการเรียนของเกียวกดกต่ำ สอบไม่ผ่าน ประกอบกับไม่มีจิตใจเรียนต่อ **เพราะ** เกียวกำลังหลงใหลเพื่อนชายมากหน้าหลายตา สุดท้ายเกียวก่ต้องออกจากโรงเรียน”

(ภาษาพาที ป.6, 2561, หน้า 215)

“เด็กพวกนั้นเขาคุยกันว่า เขาอยากลิ้มที่ถูกพ่อค้า ถูกแม่ตี ถูกพี่ ป้า น้า อา ว่าต่าง ๆ นานา ว่าเรียนก็ไม่เก่ง ไม่ขยัน แถมทำอะไรก็ไม่ถูกใจ **จึง**โดนด่าเป็นประจำ พอได้มาสูด มาดม หรือมาเสพยาพวกนี้แล้ว ทำให้ลิ้ม ๆ ไปได้”

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 236)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผลที่หนังสือเรียนใช้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงลักษณะเด็กดี ซึ่งจะได้รับผลดีแก่ผู้ปฏิบัติโดยมีการใช้ประโยคแสดงเหตุผลที่มีคำว่า “เพราะ” เป็นคำเชื่อมเพื่อแสดงเหตุผล โดยเนื้อความที่กล่าวถึงเหตุคือ “การเป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือคนอื่น” ส่วนของเนื้อความที่กล่าวถึงผลคือ “ครูให้ความสำคัญและมอบหมายงานให้ทำ” ประโยคแสดงเหตุผลดังตัวอย่างนี้เป็นการทำให้ผู้อ่านเห็นว่าเด็กดี ควรมีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่น

ตรงกันข้ามมีการใช้ประโยคแสดงเหตุผลของลักษณะเด็กไม่ดีมีคำว่า “เพราะ” เป็นคำเชื่อมเพื่อแสดงเหตุผล ประโยคที่กล่าวถึงเหตุคือ “ไม่ตั้งใจเรียน ไม่มีจิตใจเรียนต่อ” และเนื้อความที่กล่าวถึงผลคือ “ผลการเรียนตกต่ำ สอบไม่ผ่าน ต้องออกจากโรงเรียน” และมีการใช้ประโยคแสดงเหตุผลของลักษณะเด็กไม่ดีมีคำว่า “จึง” เป็นคำเชื่อมเพื่อแสดงเหตุผล ประโยคที่กล่าวถึงเหตุคือ “มั่วสุมยาเสพติด” และเนื้อความที่กล่าวถึงผลคือ “พ่อแม่ตำเรียมไม่เก่ง” ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมของเด็กไม่ดีจึงส่งผลเสียต่อการกระทำ

กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผลนับเป็นการโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตามลักษณะของเด็ก ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงลักษณะของเด็กดีเข้ากับผลดีและเชื่อมโยงลักษณะของเด็กไม่ดีเข้ากับผลเสียด้วย ดังนั้นประโยคแสดงเหตุผล จึงเป็นกลวิธีทางภาษาที่ทำให้ผู้อ่านเห็นผลเป็นรูปธรรมของการปฏิบัติลักษณะตามที่หนังสือเรียนต้องการ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างข้อตรงกันข้ามในความคิดของผู้อ่าน คือ ข้อบกเกี่ยวกับลักษณะของเด็กดีที่หนังสือเรียนต้องการนำเสนอให้ผูกติดกับผลดี ส่วนข้อลบเกี่ยวกับลักษณะของเด็กไม่ดีที่หนังสือเรียนต้องการนำเสนอให้ผูกติดอยู่กับผลเสียกลวิธีนี้จึงแสดงอุดมการณ์ให้ผู้อ่านเห็นภาพของเด็กดีที่หนังสือเรียนสร้างขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ เนื่องจากจะนำผลดีมาสู่ตนเอง ตรงกันข้ามกับภาพของเด็กไม่ดีที่เป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติเนื่องจากจะนำผลเสียมาสู่ตนเองนั่นเอง

5. กลวิธีการใช้กลวิธีเชิงวาทศิลป์

จากการศึกษาข้อมูลมีการใช้กลวิธีในเชิงวาทศิลป์ในหนังสือเรียน พบกลวิธีเชิงวาทศิลป์ 3 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีการใช้อุปลักษณ์ กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และกลวิธีการใช้คำขวัญ

5.1 กลวิธีการใช้อุปลักษณ์

กลวิธีการใช้อุปลักษณ์ (Metaphor) คือถ้อยคำแสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็น สิ่งหนึ่งเพื่อสะท้อนมุมมองหรือวิถิตดตอสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบอาจจะมิมุมมองหรือวิถิตดที่ ต่างกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้และวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ การใช้อุปลักษณ์ที่ หนังสือเรียนเลือกใช้เพื่อสื่อโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับลักษณะของเด็กดี คือสิ่งดีที่พึงปรารถนา

กลวิธีการใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบลักษณะของเด็กดี เพื่ออธิบายลักษณะที่ พึงประสงค์ของเด็ก ทั้งด้านนามธรรม รูปธรรม และการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับลักษณะของ คนดีเพื่อสร้างให้ผู้อ่านเห็นว่าลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาควรปฏิบัติทุกคนให้ ความสนใจและต้องการเด็กดี ดังตัวอย่าง

“ครูรู้ว่าเป็นภาระหนักของว่น แต่ครูดูแลว่าว่นทำได้ เพราะ
ว่นเป็นเด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว แต่ถ้าว่นทำไม่ได้ก็
ไม่เป็นไรนะ ครูจะลองคุยกับคนอื่นดู” มีหรือครับที่ผมจะปล่อยโอกาสนี้
ในเมื่อคุณครูท่านเห็นรูปทองของผมแล้ว ต้องบอกว่างานนี้ทุ่มสุดตัว

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 176)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบลักษณะของเด็กดี เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา คือ “เด็กดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น” เปรียบเทียบ “รูปทอง” ซึ่งหมายถึงลักษณะภายในจิตใจด้วยคุณงามความดีรวมถึง พฤติกรรม การกระทำความดี ดังทองคำที่มีคุณค่ายิ่ง โดยการอุปลักษณ์เปรียบเทียบรูปทองกับพฤติกรรมของเด็กที่มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของผู้คนและคนรอบข้างเพื่อนร่วมชั้นรวมกระทั่ง ครูผู้สอนซึ่งจะได้รับมอบหมายภาระงานต่าง ๆ เช่น การดูแลเพื่อน การช่วยเหลือเพื่อน จากตัวอย่างดังกล่าวหนังสือเรียนต้องการสื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าถึงการทำทำความดี ช่วยเหลือและ แบ่งปันต่อผู้อื่นจะเป็นที่รักของคนรอบข้างและเป็นที่ต้องการพึงปรารถนาของผู้อื่น

กลวิธีการใช้อุปลักษณ์ที่หนังสือเรียนใช้เพื่อสื่ออุดมการณ์เด็กดีได้สื่อเพียงด้าน เดียว คือมีการใช้อุปลักษณ์ลักษณะของเด็กดีคือสิ่งที่มีความดีพึงปรารถนา เนื่องจากเป็น การช่วยเน้นย้ำซ้ำความคิดที่สร้างขึ้นโดยหนังสือเรียนเพื่อให้ผู้อ่านเลือกปฏิบัติตามลักษณะ ของเด็กดีเท่านั้นเป็นมุ่งหวังให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ

5.2 กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์

กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (Rhetorical Question) คือคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบแต่เว้นว่างให้ผู้อ่านได้คิด ซึ่งผู้เขียนคาดหวังให้ผู้อ่านคิดตรงตามความต้องการของผู้เขียน เพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจหรือให้ข้อคิดกลั่นเป็นวิธีหนึ่ง ที่ช่วยให้ผู้เขียนไม่ต้องแสดงความเห็นออกมา แต่ใช้วิธีการตั้งคำถามพร้อมทั้งแสดงเหตุผลสนับสนุนเพื่อนำผู้อ่านไปสู่คำตอบที่ผู้เขียนต้องการ ดังตัวอย่าง

“บางคนเชื่อว่าถ้าได้กินขนมพวกนี้จะมีเงินทองใช้หรืออย่าง
ขนมเม็ดขนุนมีความหมายไปในทางเกื้อหนุนว่ามีคนคอยสนับสนุน
ช่วยเหลือแต่ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของชื่อที่มีความหมายดีงามจริง ๆ แล้ว
เราต้องขยันทำงานและทำความดี จึงจะได้ผลดีตอบแทนใช้ไหมจะ”
ตอนท้ายขยายถามแบบไม่ต้องการคำตอบ

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 6)

ถ้าเราทำอะไรโดยไม่หวังผลตอบแทนแต่ทำด้วยความ
บริสุทธิ์ใจผลที่ตอบแทนกลับมานั้น ยิ่งใหญ่และมีค่าเกินที่คาดคิด**เพื่อน
ๆ เห็นด้วยกับผมไหมครับ**

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 183)

โยบารู้สึกตันตันจนน้ำตาคลอรู้แล้วว่า**คุณค่าของชีวิตอยู่
ไหน** บ้านของชาวบุนอยู่กันอย่างพอเพียง ขาดเครื่องอำนวยความสะดวก
สะดวกหลายอย่าง แต่ทำไมทุกคนมีความสุข ความสุขอยู่ที่ใจนี้เองไม่ได้
อยู่ที่ วัตถุสิ่งของ เมื่อเราคิดดี ทำดี ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ทำให้ผู้อื่น
มีความสุข ใจเราก็สุขตาม

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 148)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเน้นย้ำให้ผู้อ่านถูกคิดและใคร่ครวญเนื้อหาอันเป็นคำตอบของคำถามนั้น ซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ในส่วนต่อมา โดยผู้เขียนต้องการกล่าวถึงความดีอันเป็นลักษณะของเด็กดีประการหนึ่ง ด้วยการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ “เราต้องขยันทำงานและทำความดี จึงจะได้ผลดีตอบแทนใช่ไหมล่ะ” เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านคิดตามคำตอบที่ผู้เขียนต้องการสื่อถึงการทำความดีจะส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ “การทำอะไรโดยไม่หวังผลตอบแทนผลที่ตอบแทนนั้นยิ่งใหญ่ เห็นด้วยกับผมไหมครับ” เพื่อต้องการบอกว่าการกระทำสิ่งใดโดยไม่หวังผลตอบแทนย่อมมีคุณค่าเพื่อสื่อให้ผู้อ่านทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ “คุณค่าของชีวิตอยู่ไหน” เพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านคิดคำตอบได้เองว่าคุณค่าของชีวิตของคนนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับเครื่องอำนวยความสะดวก วัตถุสิ่งของแต่คุณค่าของชีวิตคนอยู่ที่จิตใจมีใช้สิ่งอื่น โดยมุ่งให้ผู้อ่านคิดดี ทำดี ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนจึงจะสร้างความสุขที่แท้จริงที่ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของหรือเครื่องอำนวยความสะดวกนอกกายแต่เป็นความสุขที่แท้จริงคือจิตใจเป็นสุข

ดังนั้นกลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ถือเป็นการกระตุ้นเพื่อให้ผู้อ่านคิดตามในเนื้อหาที่หนังสือเรียนสื่อและผู้อ่านได้ค้นพบคำตอบด้วยตนเองจากประสบการณ์ โดยที่หนังสือเรียนไม่ต้องตอบในคำถามนั้น หนังสือเรียนได้สื่ออุดมการณ์เด็กในด้านความขยันหมั่นเพียร การทำความดี โดยใช้กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ไปยังผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดความคิดของเด็กดีเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ต้องการและเป็นสิ่งมุ่งหวังของสังคมและเด็กไม่เป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม

5.3 กลวิธีการใช้คำขวัญ

กลวิธีการใช้คำขวัญเป็นการใช้ภาษาเพื่อชี้นำแนวทางให้ผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างมีเหตุและผลทั้งเป็นวาทกรรมที่มีระบบระเบียบ มีลักษณะทางศีลธรรมสามารถตอบย้ำหลักการตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมส่งผลต่อการชี้นำทางความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้อ่าน นอกจากนี้ลักษณะของคำขวัญมิใช่เพียงเป็นการชี้นำเพียงอย่างเดียว แต่ทำให้ผู้อ่านนำไปปฏิบัติประกอบกับการที่คำขวัญเป็นข้อความขนาดสั้น มีลักษณะจดจำได้ง่าย มีสัมผัส การซ้ำคำ วลีและประโยค ตลอดจนเป็นการใช้ความเปรียบจึงทำให้ความคิดเกี่ยวกับเด็กที่หนังสือเรียนต้องการนำเสนอผ่านไปยังผู้อ่านได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้การใช้คำขวัญจึงเป็นกลวิธีทางภาษาที่หนังสือเรียนใช้เพื่อชี้นำให้ผู้อ่านปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

“ดิฉันะ พวกเราได้ทำตามคำขวัญวันเด็กของปีหนึ่งที่ว่า
รอบคอบ รู้คิด มีจิตสาธารณะ” ก้องพูดเสริม “ใช่ การบำเพ็ญ
 ประโยชน์ครั้งนี้ก็คือการมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสาไง” ชมพูนับสนุน
 (ภาษาพาที ป.6, 2561: 232)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีกลวิธีการใช้คำขวัญสอดแทรกในเนื้อหาหนังสือเรียน เพื่อสื่อความคิดเกี่ยวกับลักษณะของเด็กที่ผู้อ่านผ่านตัวละครในเรื่อง ซึ่งอาจส่งผลให้นักเรียนที่มีวัยใกล้เคียงกับตัวละครเชื่อตามความคิดเหล่านั้นได้โดยง่าย หากพิจารณาคำขวัญ “รอบคอบ รู้คิด มีจิตสาธารณะ” ซึ่งตรงกับคำขวัญวันเด็กแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2554 จะเห็นว่าคำขวัญดังกล่าวมีลักษณะเป็นการสร้างทัศนคติให้ผู้อ่านเห็นว่าการมีความรู้รอบด้านอย่างเท่าทันเหตุการณ์จะไม่ตกเป็นเหยื่อทางสังคม รู้จักคิดอย่างมีเหตุและผลด้วยสติ ไม่ประมาท มีจิตสำนึก จิตสาธารณะ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อทำคุณประโยชน์ให้เกิดแก่ตนและผู้อื่นโดยเริ่มการปลูกฝังจิตสำนึกตั้งแต่เด็กเยาวชน

กลวิธีการใช้คำขวัญเป็นกลวิธีทางภาษาหนึ่งที่สื่ออุดมการณ์เด็กด้านการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนหาความรู้และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงลักษณะของเด็กที่ดีอย่างมีเหตุและผลโดยการให้คุณค่า ดังนั้นการใช้คำขวัญจึงเป็นตัวชี้นำแนวทางให้ผู้อ่านปฏิบัติตามลักษณะของเด็กดี

6. กลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน

กลวิธีความเชื่อที่มีอยู่ก่อน (Presupposition) คือลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่แฝงในถ้อยคำของผู้พูด เชิงอรรถศาสตร์ ซึ่งมีความหมายแฝงอยู่ในรูปการใช้ภาษาทั้งคำศัพท์และโครงสร้างของประโยคที่เอื้อต่อการตีความการทำความเข้าใจในการสื่อสารโดยที่ผู้พูดไม่จำเป็นต้องพูดทุกอย่างออกมา ด้วยเหตุผลนี้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน จึงสามารถสื่ออุดมการณ์ไปสู่ผู้อ่านได้ ดังตัวอย่าง

อ้อมมีเศษสตางค์สีทองกองใหญ่บ้างเป็นเหรียญสลึง บ้างเป็นเหรียญห้าสิบสตางค์ แม้ว่าจะชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย แต่เศษสตางค์เหล่านี้ไม่มีใครต้องการ อาจเป็นเพราะมีขนาดเล็กเกินไปจับไม่ถนัด หน่วยการซื้อขาย**เดี๋ยวนี้**มักจะคิดเป็นบาทมากกว่าสตางค์ แต่อ้อมก็รับหมดโดยไม่รังเกียจ เพราะมีแผนอยู่ในใจ

อ้อมเตรียมขวดโหลไว้ใบหนึ่ง วางไว้ที่ชั้นวางของ อ้อมจะบอกทุกคนในบ้านว่า ถ้าใครไม่ต้องการเศษสตางค์เหล่านั้น ให้เอามาหยอดใส่ขวดโหลนี้ อ้อมจะเก็บสะสมไว้เอง ทุกคนร่วมมือดีมาก จนกระทั่งวันนี้ขวดโหลมีเศษสตางค์สีทองเกือบเต็ม

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 21)

หลานจ๊ะ หลานจ๋า มาฟังยายเล่า	แต่ก่อนผู้เฒ่าในอดีตนานมา
สมัยสุโขทัยเขาใช้เงินตรา	แลกเปลี่ยนสินค้าซื้อขายไป
ตัวเงินนั้นเล่าเรียกว่าพดด้วง	ผู้คนทั้งปวงนิยมหยิบใช้
จับจ่ายใช้สอยซื้อของเล็กใหญ่	ผู้คนบ่าวไพร่ใช้มานานแสนนาน
สมัยอยุธยารัตนโกสินทร์	ใช้พดด้วงทั้งสิ้นดังคำกล่าวขาน
รัชกาลที่สี่โปรดเกล้าพระราชทาน	ให้ตั้งโรงงานผลิตเหรียญขึ้นมา
เปลี่ยนจากพดด้วงมาเป็นเงินเหรียญ	เรียกเงินแปะเวียนใช้เป็นเงินตรา
พ่อค้าต่างชาตินิยมักหนา	ติดต่อเจรจาค้าขายกับไทย
นอกจากเงินเหรียญยังมีเงินกระดาก	เขาจัดขนาดค่อนข้างแผ่นใหญ่
ตั้งชื่อเงินกระดากเรียกว่าหมายไช้	กำหนดค่าไว้สามถึงสิบตำลึง
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าพระองค์โปรดเกล้าประกาศเป็นหนึ่ง	
ให้เปลี่ยนจากหมายเป็นธนบัตรซึ่ง	ยังใช้มาถึงเวลาปัจจุบัน
ธนบัตรหนึ่งบาท ห้าบาท สิบบาท	ทั้งยี่สิบบาท ห้าสิบ หนึ่งร้อยจ๋า
ไว้หนุนนอย ห้าร้อย หนึ่งพัน	อีกทั้งเงินตราที่เป็นเหรียญนั้น
มีไว้ใช้กันหนึ่งสลึงขึ้นไป	หลานจ๊ะ หลานจ๋า ยายเล่าเท่านั้น
หลานจงยินดีรู้เรื่องเงินไทย	แม้เพียงหนึ่งสลึงอดออมเอาไว้
อนาคตจะได้อยู่สุขสมบูรณ์	

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 28-29)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน โดยใช้คำว่า “เดี๋ยวนี้” “จนกระทั่งวันนี้” เพื่อสื่อให้ผู้อ่านให้คุณค่าของเงินไม่ว่าจะหน่วยใดมูลค่าทางการเงินสามารถใช้จ่ายหรือชำระหนี้ตามกฎหมายได้ และมุ่งหวังให้ผู้อ่านเป็นเด็กอดออมเก็บหอมรอบริบสะสมทีละเล็กละน้อย โดยเริ่มการออมเงินจากหน่วยสตางค์ จนกระทั่ง

รวมกันเงินเป็นบาท และ “ตั้งแต่อดีต” จนถึง “อนาคต” ได้กล่าวถึงที่มาของเงินเพื่อสื่อให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของเงินและรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนมีกลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนปลูกฝังอุดมการณ์ด้านการประหยัดอดออมผ่านการแนะนำให้ผู้อ่านเป็นเด็กอดออมใช้จ่ายอย่างประหยัด ซึ่งเด็กอดออมมีความหมายในลักษณะของเด็กดีเป็นสิ่งที่มีความค่าและประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ดังนั้นความเชื่อที่มีอยู่ก่อนจึงเป็นกลวิธีทางภาษากลวิธีหนึ่งที่เป็นเครื่องมือที่ทำให้หนังสือเรียนสื่ออุดมการณ์เด็กไปสู่ผู้อ่านให้เห็นว่า ลักษณะของเด็กดีที่หนังสือเรียนสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าส่งผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ

7. กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย

กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย (Multivoicedness) คือการกล่าวอ้างโดยการใช้เสียงของผู้อื่นที่มี หมายถึง เป็นการยกข้อความของผู้อื่นมาประกอบอยู่ในคำพูดใหม่ที่ผู้พูดได้กล่าวอีกครั้ง รวมไปถึงการกล่าวอ้างการเลียนเสียงที่มีหมายถึงโดยการนำความคิดหรือคำพูดของตนไปใช้ในคำพูดของตัวเองหรือผู้อื่น ทั้งนี้การกล่าวอ้างเป็นการใช้เสียงของผู้อื่นและการกล่าวอ้างโดยการเลียนเสียงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เห็นถึงทัศนะที่แฝงอยู่ในถ้อยคำ เพื่อสื่ออุดมการณ์เด็ก ซึ่งเป็นการสร้างเสียงที่หลากหลายเพื่อชี้นำให้ผู้อ่านเชื่อตาม

7.1 กลวิธีการใช้เสียงภายนอกตัวบทเพื่อสร้างสหบท

กลวิธีการใช้เสียงจากภายนอกตัวบท คือการสร้างสหบทเพื่อให้เกิดขึ้นในตัวหนังสือเรียน กล่าวได้ว่า สหบทคือการที่ตัวบทเคยเกิดขึ้นมาก่อนซึ่งปรากฏอยู่ในตัวบทปัจจุบันที่สร้างขึ้นใหม่ วิธีการนี้ เป็นการนำเสียงของเจ้าตัวบทเดิมมาสอดแทรกอยู่ในตัวบทที่ผู้เขียนกำลังเรียบเรียงขึ้นใหม่ ตัวบทที่ปรากฏในหนังสือเรียนมักเป็นตัวบทที่รู้จักดีในสังคม เช่น สำนวน ตำนาน เรื่องเล่า และคำสอน ซึ่งถือเป็นตัวบทที่สร้างขึ้นโดยผู้รู้ ผู้ที่มีคามานาเชื่อถือซึ่งถือเป็นการให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเด็กได้ปรากฏอยู่ในตัวบทที่นำมาแทรกสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของเด็กที่หนังสือเรียนต้องการสื่อและถูกนำเสนอไปยังผู้อ่านด้วยเสียงของผู้รู้ หรือผู้ที่สังคมให้การยอมรับอันมีผลต่อการชี้นำให้ผู้อ่านเลือกที่จะปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

“พี่เจียบ ๆ แพนอยากรู้ความหมายของคำว่า คนเจริญกับ คนโง่ พี่เจียบหาให้แพนหน่อยได้ไหมคะ” “สบายมาก พี่บอกได้เลย พี่เพิ่งอ่านหนังสือของหลวงพ่อบัณฑิตมา ท่านบอกไว้ว่า คนเจริญย่อม รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หมั่นหาความรู้ใส่ตน แต่คนโง่ใช้เวลาว่างด้วยการนอนหลับ คุณแต่เรื่องไม่เป็นสาระ”

(ภาษาพาที ป.5, 2561: 45)

“คุณย่าครับ นางสงกรานต์มาเกี่ยวข้องกับวันปีใหม่ของไทย อย่างไรครับ” ผมถามข้อสงสัยที่ค้างคาใจมานาน “จันไปนั่งที่ใต้ต้นไม้ ก้นก่อน” คุณย่าบอกและพาไปที่ม้านั่งใต้ต้นทองหลวงใหญ่ใบดกหนา ข้างบ้านไทยหลังหนึ่งในบริเวณนั้น แล้วเริ่มเล่าเรื่องนางสงกรานต์เป็น ธิตาของท้าวกบิลพรหม เมื่อพระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ปีใหม่วันใด นางทั้ง 7 ก็จะผลัดเปลี่ยนกันเชิญเศียรของท้าวกบิลพรหมผู้ล่วงลับไปสรงน้ำ ประพรมเครื่องหอม ด้วยความรักและอาลัยและระลึกถึงพระบิดาอยู่เสมอ เลื่อมคลาญ นางสงกรานต์จึงไม่ใช่สัญลักษณ์แห่งความงามดุจเทพธิดา เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเป็นผู้มีจิตใจงามเปี่ยมด้วยความกตัญญู กตเวที ผู้คนซาบซึ้งการกระทำของนางสงกรานต์ จึงนำมาปฏิบัติตาม จนเกิดเป็นประเพณีสงกรานต์สืบมา

(ภาษาพาที ป.6, 2561: 86)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีกลวิธีการใช้กลวิธีเสียงภายนอก คือการใช้ หนังสือของหลวงพ่อบัณฑิต ซึ่งเป็นหนังสือธรรมะให้ข้อคิดในการดำรงชีวิตปฏิบัติตนในทาง ที่ดีตามหลักคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา และมีการใช้เสียงภายนอกจากตัวละคร คือ “คุณย่า” ซึ่งเป็นบุคคลที่นำเราพบบนมือ ได้เล่าถึงตำนาน เรื่องเล่าของนางสงกรานต์ที่มีต่อ ท้าวกบิลพรหมผู้เป็นพ่อ เพื่อสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความกตัญญูกตเวที ต่อบิดามารดา หรือ ผู้มีพระคุณ ถือเป็นการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีมีคุณธรรม ผู้ที่มีความกตัญญูต่อผู้ที่มี พระคุณย่อมถือว่าเป็นคนดี

7.2 กลวิธีการใช้เสียงภายในบท

กลวิธีการใช้เสียงภายในบทเป็นการนำความคิดหรือคำพูดของผู้เขียนผ่านคำพูดของตัวละคร ในเรื่องที่เป็นบทอาณานิพนธ์หรือเรียนซึ่งเป็นการสร้างเสียงที่หลากหลายให้เกิดขึ้นภายในตัวบท เสียงที่ถูกสร้างขึ้นมีผลต่อการขึ้นนำให้อ่านปฏิบัติตามในลักษณะที่หนังสือเรียนต้องการสื่อ ดังตัวอย่าง

“ดีแล้วลูก คนเรามีความเชื่อต่างกัน เราได้ยินหรือได้เห็นอะไรก็เงิบ ๆ ไว่ก่อน แล้วค่อย ๆ คิดหาเหตุผลก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ถ้ามีเหตุผลพอฟังได้เราก็มั่นใจ ถ้าไม่ค่อยสมเหตุผลผล เราก็ยังไม่ฟังเขาก่อน เขาอาจมีมุมมองที่ต่างออกไป **คุณปู่**เคยบอกพ่อว่า เห็นอะไร ได้ยินอะไร เกิดอะไรขึ้นให้ตั้งสติ แล้วท่อง “โอม! พินิจมหาพิจารณา สติมา ปัญญามิ” แล้วจะไม่พลาดหรือพลาดน้อย” **พ่อ**พูด

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 94)

ผู้ที่สอนเราให้รู้จักฝึกจิตชอบชั่วดี มีคุณธรรม คือศาสนาและผู้เผยแผ่คำสอนในศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ พระสงฆ์ บาทหลวง อธิการ เป็นต้น ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนย่อมประสบความสำเร็จ มีความสุขในการดำรงชีวิต ทำให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งเป็นอุดมคติของมนุษยชาติ” **ทิด**
ยอดอธิบายและวางท่าเคร่งขรึม

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 208)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลวิธีการใช้กลวิธีเสียงภายในบท คือการนำความคิดของผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนเกี่ยวกับลักษณะเด็ก สื่อผ่านถ้อยคำของตัวละครที่มีความน่าเชื่อถือ ได้แก่ คุณปู่ พ่อ และทิด ซึ่ง “คุณปู่” “พ่อ” เป็นบุคคลในครอบครัวและเครือญาติ เป็นผู้ให้ความรักความหวังดีต่อคนในครอบครัว และถือเป็นบุคคลในสถาบันพื้นฐานในการอบรมขัดเกลาให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ส่วน “ทิด” เป็นบุคคลที่เคยบวชมาก่อนถือเป็นบุคคลที่มีความรู้ทางด้านธรรม มีคุณธรรม เผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา และมุ่งหวังโน้มน้าวชวนเป็นคนที่ดีของสังคมตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลายจึงเป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งที่หนังสือเรียนใช้เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านเชื่อตามความคิดเกี่ยวกับเด็กที่หนังสือเรียนต้องการสื่อไปยังผู้อ่าน เนื่องจากเสียงภายในบทและนอกบทที่หนังสือเรียนเลือกใช้นั้นต่างเป็นเสียงที่มีผลต่อการรับรู้อุดมการณ์เด็กในด้านการตั้งอยู่รู้คุณ เชื่อฟังเคารพผู้ใหญ่ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ผู้มีพระคุณและเป็นเยาวชนที่ดีของสังคม

8. กลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง

กลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง (Topics) เป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของตัวบทที่แสดงให้ผู้อ่านรับรู้ถึงเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาของบทอ่านในหนังสือ ชื่อเรื่องถือเป็นการแนะนำ สั่งสอน หรือชี้ชวน ที่ทำให้อ่านเห็นวัตถุประสงค์ของการนำเสนอได้เด่นชัดยิ่งขึ้น จากชื่อเรื่องแต่ละบทในหนังสือเรียนปรากฏอุดมการณ์ที่สื่อถึงลักษณะของเด็กไปยังผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

ออมไว้กำไรชีวิต

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 19)

อย่างนี้ดีควรทำ

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 205)

คนดีศรีโรงเรียน

(ภาษาพาที ป.4, 2561: 175)

กลวิธีการใช้ชื่อเรื่องเป็นกลวิธีหนึ่งที่หนังสือเรียนตั้งขึ้นเพื่อสรุปสาระสำคัญหรือแก่นเรื่องที่ต้องการสื่อให้ผู้อ่านเห็นว่า “การออมเป็นกำไรชีวิต” เพื่อสื่อให้ผู้อ่านรู้จักประหยัดอดออมตั้งแต่เด็กจะเป็นต้นทุนของชีวิตในอนาคต “อย่างนี้ดีควรทำ” เพื่อมุ่งหวัง แนะนำให้ผู้อ่านปฏิบัติดี การประพฤติปฏิบัติดีส่งผลให้เป็นคนดีของสังคมรวมไปถึงโรงเรียนซึ่งเป็นแหล่งสถาบันผลิตเยาวชนสู่สังคม ดังชื่อเรื่อง “คนดีศรีโรงเรียน” ด้วย

กลวิธีการใช้ชื่อเรื่องเป็นการสรุปสาระสำคัญของเรื่องนอกจากจะสะดวกต่อผู้อ่านแล้วมีใจความที่สั้น กระชับ ง่ายต่อการเข้าใจแล้ว ยังเน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นว่าบทอ่านนั้นต้องการนำเสนอลักษณะของเด็กไปสู่ผู้อ่าน ทั้งยังกำกับการรับรู้ของเด็กที่กล่าวไปให้ทิศทางที่หนังสือเรียนต้องการสื่อ

อภิปรายและสรุปผล

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับประถมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นเอกสารทางวิชาการประเภทแบบเรียนที่มุ่งถ่ายทอดความรู้ทางภาษาไทยให้แก่ผู้เรียน ออกโดยสำนักงานคณะกรรมการขั้นพื้นฐานได้อนุญาตให้บังคับใช้ มีจุดมุ่งหวังตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐในอันที่จะให้ผู้เรียนในระบบการศึกษาของรัฐเติบโตเป็นเยาวชนหรือพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนด

ดังนั้นหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยถือเป็นสื่อหรือเครื่องมือที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งนับเป็นอุดมการณ์ของรัฐอย่างหนึ่งให้เข้าถึงแก่ผู้เรียนหรือเยาวชนในวัยเรียนได้ โดยมีเนื้อหาสอดแทรกการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดีและเด็กไม่ตีผ่านการกระทำ คำสอน การปฏิบัติ พฤติกรรมของตัวละคร รวมไปถึงข้อความเนื้อหาที่เป็นบทอ่านในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยอย่างสม่ำเสมอ ผ่านกลวิธีทางภาษา 8 กลวิธี ประกอบด้วย กลวิธีทางเลือกใช้คำศัพท์ กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ กลวิธีการอ้างส่วนใหญ่กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผล กลวิธีการใช้กลวิธีเชิงวาทศิลป์ กลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน กลวิธีที่ใช้เสียงที่หลากหลาย และกลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง ซึ่งกลวิธีทางภาษาดังกล่าวมีการประกอบสร้างอุดมการณ์ผ่านวาทกรรม “เด็กดี” ได้ 3 ประการ ดังนี้

1. เด็กดี คือสมาชิกที่ดีของสังคมและเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

อุดมการณ์ที่หนังสือเรียนพยายามสื่อไปยังผู้อ่าน คือภาพความคิดเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมของเด็ก โดยใช้กลวิธีทางภาษา ได้แก่ กลวิธีทางเลือกใช้คำศัพท์ กลวิธีที่ใช้เสียงที่หลากหลาย และกลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพภาพการผสมกันระหว่างภาพสมาชิกที่ดีในสังคมและภาพของการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติเพราะการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมนั้นเด็กดี คือเด็กที่ดีพร้อมทั้งทางกาย วาจา ความคิด การเป็นพลเมืองที่ดีนั้นจะต้องทำประโยชน์เพื่อชาติและส่วนรวม รัก เคารพต่อสถาบันของชาติ รวมถึงการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา

2. เด็กดีเป็นบุคคลที่พึงประสงค์และเด็กไม่ดีเป็นบุคคลที่ไม่พึงประสงค์

อุดมการณ์ที่หนังสือเรียนสื่อไปยังผู้อ่าน คือความคิดของเด็กดีเป็นบุคคลที่พึงประสงค์และเด็กไม่ดีเป็นบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ อุดมการณ์เหล่านี้ได้สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา ได้แก่ กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ กลวิธีการอ้าง ส่วนใหญ่ กลวิธีการใช้ประโยคแสดงเหตุผล กลวิธีการใช้อุปลักษณ์ กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ กลวิธีการใช้คำขวัญ และกลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นลักษณะเด็กดีเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ เป็นสิ่งที่ผู้คนปรารถนาและนำผลดีมาสู่ผู้ปฏิบัติ ส่วนเด็กไม่ดีเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ไม่มีผู้ใดปรารถนาให้โทษแก่ผู้ปฏิบัติ

3. ลักษณะพฤติกรรมของเด็กดีเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติและลักษณะพฤติกรรมของเด็กไม่ดีไม่ควรปฏิบัติ

อุดมการณ์ที่หนังสือเรียนสื่อไปยังผู้อ่านถึงลักษณะพฤติกรรมของเด็กดีเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติและลักษณะพฤติกรรมของเด็กไม่ดีไม่ควรปฏิบัติ ผ่านกลวิธีทางภาษา ได้แก่ กลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะ กลวิธีการใช้คำขวัญ กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย และกลวิธีการใช้ชื่อเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าภาพของเด็กดีที่หนังสือเรียนสร้างขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ เนื่องจากจะนำผลดีมาสู่ตนเอง ตรงกันข้ามกับภาพของเด็กไม่ดีที่เป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติเนื่องจากจะนำผลเสียมาสู่ตนเองดังนั้นความคิดเหล่านี้เป็นตัวชี้นำให้ผู้อ่านเลือกปฏิบัติตามพฤติกรรมของเด็กดี

กลวิธีทางภาษา 8 กลวิธี ได้สื่อถึงภาพของเด็กเพื่อชี้นำผู้อ่านเห็นลักษณะของเด็กดีเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ ควรปฏิบัติเนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความดี ส่วนเด็กไม่ดีเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ไม่ควรปฏิบัติลดคุณค่าให้แก่ผู้ปฏิบัติ การสื่ออุดมการณ์ทางด้านความคิดเกี่ยวกับเด็กดังกล่าวอาจเป็นความพยายามของรัฐที่จะกำหนดกรอบการปฏิบัติให้แก่ผู้อ่านเพื่อสร้างสมาชิกที่พึงประสงค์ตามนโยบายของรัฐ ซึ่งจะเอื้อต่อการปกครองอันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมและประเทศชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.
- จันทิมา อังคพณชกิจ. (2562). **การวิเคราะห์ข้อความ Discourse Analysis** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน รายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503-2544: การศึกษาตาม แนวบาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ ไควตระกูล. (2553). **จิตวิทยาการศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2544). **อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Fairclough, N. (1995). **Critical discourse analysis: the critical study of language**. London: Longman.